

การศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางการสร้างชาติทันสมัยตามแบบแผนญี่ปุ่น

Education and Japanese Model for National Modernization

Received : 2021-02-15

Revised : 2021-03-30

Accepted : 2021-04-28

ผู้แต่ง ทวีศักดิ์ พุฒสุขชี¹

Thaweesak Putsukee

drtp2004@gmail.com

สมเกียรติ สายธนู²

Somkiat Saithanoo

บทคัดย่อ

ญี่ปุ่นเป็นตัวอย่างของชนชาติที่มีจิตใจฝักใฝ่เรียนรู้ที่นำความรู้ผสมผสานกับจารีตวัฒนธรรมตามแบบแผนญี่ปุ่นสู่การสร้างชาติเป็นมหาอำนาจแห่งดินแดนตะวันออกในต้นศตวรรษที่ 20 ญี่ปุ่นเป็นชาติที่เปิดประเทศรับอิทธิพลความคิดการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยจากแบบแผนตะวันตกในช่วงเวลาไล่เลี่ยกับประเทศไทย ต้นศตวรรษที่ 20 ญี่ปุ่นขยายฐานการศึกษาาระดับกลางเพื่อสร้างคนระดับกลางทัดเทียมกับสหราชอาณาจักร ทำนองเดียวกันทุกรัฐชาติในดินแดนส่วนต่าง ๆ ของโลกมีเรื่องราวความเป็นมาในการสร้างอารยธรรมและความเป็นปึกแผ่นของเผ่าพันธุ์ในการสร้างชาติอย่างต่อเนื่องยาวนานนับย้อนเป็นหลายร้อยหรือหลายพันปี เริ่มจากการ ก่อตัวสร้างรากฐานของชุมชนและสังคม สร้างอัตลักษณ์แห่งชาติ บ่มเพาะพืชพันธุ์ทุนมนุษย์และสร้างสรรค์ความรุ่งเรืองของกระแสวัฒนธรรมของตน ซึ่งมีแบบแผนของ “การศึกษา” เป็นปัจจัยในการสร้างคุณภาพของคนอันเป็นพลังหลักของการสร้างชาติสู่ความเข้มแข็งศิวิไลซ์

คำสำคัญ : การศึกษาญี่ปุ่น ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น

¹ อาจารย์ ดร. สาขาวิชาการพัฒนาที่ยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

Dr. of Program in Sustainable Development Thaksin University

² รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการพัฒนาที่ยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ

Assoc.Prof.Dr of Program in Sustainable Development Thaksin University

Abstract

Through centuries of national history of Japan where learning and working aptitude as well as rigorous disciplinarity found in living way of life of the Japanese in general which remarkably considered as main factors underlying modern development success of Japan, changing the country from imitator of western technology to become owner and initiator of with proper creativity of its people, and also making the country resided among leading economies in the world in the early 20th century. This article was edited from study of some written elements with objective to provide overall view about Japanese model of education as factor of human edification particularly contributing to national construction combining successfully traditional cultural heritage and modern sciences obtained from every region of the planet to make use as factors accelerating development path towards national prosperity.

Keyword : Japanese education history of Japan

ความนำ

รากเหง้าแห่งปัญญาและแบบแผนการศึกษาญี่ปุ่น:

พัฒนาการแบบแผนการศึกษาของญี่ปุ่นสามารถย้อนกลับไปถึงช่วงศตวรรษที่ 6 ซึ่งเป็นช่วงที่แบบแผนการเรียนรู้จากจีนเผยแพร่สู่ราชสำนักยามาโตะ (ซึ่งเป็นอำนาจรัฐยุคแรก ๆ บนหน้าประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่รุ่งเรืองต่อเนื่องประมาณ 3 ราชวงศ์ในช่วงประมาณศตวรรษที่ 3-8 ประกอบด้วยยุคราชวงศ์ยาโยอิ (300 BC – 250 AD) ยุคโกฟุน (250-538 AD) และยุคอาสุกะ (538-710 AD) โดยมีศูนย์กลางอยู่ทางตอนใต้ของเกาะฮอนชู แบบแผนทางวัฒนธรรมจากภายนอกดินแดนญี่ปุ่นทั้งปรัชญาความเชื่อ ศาสนา และอักษรดินแดนจีนเผยแพร่สู่ญี่ปุ่นโดยรับช่วงผ่านจากอาณาจักร Silla ซึ่งเป็นราชสำนักเก่าแก่ที่รุ่งเรืองอยู่บนคาบสมุทรเกาหลี การรับมรดกวัฒนธรรมจากภายนอกอย่างต่อเนื่องยาวนานหลายศตวรรษนำไปสู่การพัฒนาความรู้ใหม่ที่สร้างวัฒนธรรมเฉพาะในแบบแผนแห่งอัตลักษณ์ที่มีความเฉพาะตัวแบบญี่ปุ่นในยุคต่อ ๆ มา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคอาสุกะถือเป็นยุคที่พุทธศาสนาและปรัชญาขงจื้อได้เข้ามามีบทบาทที่สำคัญในราชสำนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้การนำของเจ้าชายโชโตกุ (ค.ศ. 547-622) โอโรสของจักรพรรดิโยเมอิ (Emperor Yomei) ผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและปรัชญาจีน โดยได้นำหลักการคำสอนมาใช้เป็นหลักการในการปกครอง โดยในปี ค.ศ. 604 ได้มีการเขียนบทบัญญัติธรรมนูญความเป็นรัฐขึ้น และถือเป็นรัฐธรรมนูญที่เก่าแก่ที่สุดในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ประกอบขึ้นด้วย 17 มาตรา ที่เรียกกันทั่วไปว่า “รัฐธรรมนูญ 17 มาตรา” (Seventeen-Article Constitution)

(from: <https://luciamathers.weebly.com/japan.html>)

หลักการในรัฐธรรมนูญนี้ใช้เป็นหลักการทางศีลธรรมอันเป็นคุณลักษณะของผู้ปกครอง³ โดยในบางข้อจะเน้นย้ำความสำคัญของ:

- ความผสมกลมกลืนในหลักคุณค่าความดีของผู้นำที่ต้องเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมสูงกว่าคนทั่วไป;
- ความจริงใจและความเคร่งครัดในหลักธรรม (พุทธศาสนา);
- ความซื่อสัตย์รักภักดีต่อหน้าที่และต่อบุคคล;
- ความสง่างามของความเป็นผู้นำที่เปี่ยมด้วยคุณลักษณะต่างๆ (เช่นทำเพื่อส่วนรวม มากกว่ามุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตน);
- การให้ความสำคัญกับคนอื่น ๆ ในการตัดสินใจ เช่น เรื่องเล็กตนเองตัดสินใจเองได้ แต่เรื่องใหญ่นั้นควรต้องปรึกษาคณะอื่น

³ https://www.ancient.eu/Prince_Shotoku/ (February, 2019)

ธนบัตร 5000 เยน เป็นภาพฉายลักษณ์ของเจ้าชายโชโตกุ

ในช่วงศตวรรษที่ 9 ระหว่างยุคราชวงศ์เฮอัน (Heian Period, 794-1185 AD) ศูนย์กลางอำนาจการปกครองขององค์จักรพรรดิย้ายมาตั้งอยู่ที่เฮอันเกียว (เมืองเกียวโตในปัจจุบัน) การเริ่มรับแบบแผนวัฒนธรรมและภาษาจากจีน สร้างให้ชนญี่ปุ่นมาแรงบันดาลใจ ในการพัฒนาภาษาเขียนของตนเองด้วยการประยุกต์ดัดแปลงจากอักษรจีนโบราณ ซึ่งเป็นภาษาที่เป็นอักษรภาพ (calligraphic) ที่มีความยากสำหรับการฝึกฝนเรียนรู้ของคนทั่วไป ชาวญี่ปุ่นจึงได้คิดประดิษฐ์ตัวอักษรของตนเองขึ้นมา ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 9 (หรือประมาณปี ค.ศ.806) ที่เรียกว่า “กานะ” (Kana) อันเป็นภาษาเขียนที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ที่สะกดขึ้นตามการออกเสียง ซึ่งเป็นการง่ายสำหรับคนทั่วไปที่พบกับความยากในการใช้ภาษาเขียนแบบจีน โดยพวกเขาสามารถใช้อักษร “กานะ” นี้สำหรับใช้สื่อสารระหว่างประชาชนทั่วไปได้ ภาษาเขียนใหม่นี้มีความง่ายสำหรับการแปลคำศัพท์ที่มาจากภาษาอื่น ด้วยการปรับปรุงตัวหนังสือจีนเพื่อให้มีความกลมกลืนกับการออกเสียงแบบญี่ปุ่น ทั้งเป็นการทำให้ภาษาที่ใช้ลดความเข้มงวดในไวยากรณ์และกฎเกณฑ์การเขียนภาษาจีนซึ่งมีความยากกว่ามาก ทำให้ภาษาญี่ปุ่นมีความยืดหยุ่นและง่ายต่อการปรับตัวตามสภาพการ การพัฒนาภาษาเขียนดังกล่าวทำให้ชาวญี่ปุ่นสามารถกระจายวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยภาษาเขียนไปสู่ชนในถิ่นฐานอื่นของสังคมญี่ปุ่นได้มากยิ่งขึ้น

สถาบันการเรียนรู้ชั้นสูงอยู่จำนวน 5 แห่ง รวมทั้งมีการจัดตั้งโรงเรียนที่ใช้บ่มเพาะการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนของราชสำนักต่าง ๆ ในยุคนั้น โดยการนำหลักคำสอนของพุทธศาสนา คำสอนขงจื้อ การใช้ภาษาเขียนด้วยแบบแผนอักษรจีนโบราณและการปลูกฝังจารีตทางปัญญาสร้างผู้รู้และนักปราชญ์เป็นแบบอย่างผู้เจริญทางความคิดและผู้ชี้แนะสังคม ในช่วงยุคกลางของญี่ปุ่น⁴ (หรือในช่วงปี ค.ศ.1185-1600) ที่สำนักพุทธนิกายเซนมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการให้การศึกษาและบ่มเพาะอนุชนญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักอาชิกากะ กักโกะ (Ashikaga Gakko) ซึ่งรุ่งเรืองมากที่สุดในช่วงศตวรรษที่ 15 เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

⁴ ยุคกลาง หรือ “The Middle Age” เป็นช่วงเวลาบนหน้าประวัติศาสตร์ยุโรป อันเป็นระยะเวลาต่อจากยุคโบราณ (Antiquity) ไปจนถึงต้นศตวรรษที่ 16 หรือยุคแห่งการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ หรือยุคเรอเนซองส์ (Renaissance) ที่เริ่มจากอิตาลี ซึ่งนับจากปี ค.ศ. 500 ไปจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1350 แต่ในหลายกรณีมักนิยมนับระยะช่วงเวลายุคกลางไปจนกระทั่งปี ค.ศ. 1450 ถึง 1500 ส่วนอีกมุมหนึ่งจะระบุช่วงยุคกลางโดยใช้บรรทัดฐานช่วงเวลา 1,000 ปี ของความเป็นไปแห่งพระศาสนาจักรของพระคริสต์ (Christology) ในช่วงหลังการล่มสลายของจักรวรรดิโรมันทางตะวันตกที่มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงโรม (ค.ศ. 476) พร้อมกับความรุ่งเรืองของนครคอนสแตนติโนเปิลที่กลายเป็นศูนย์กลางความรุ่งเรืองของโลกคริสต์เตียนหรือจักรวรรดิโรมันทางด้านตะวันออกต่อไปอีกประมาณ 9 ศตวรรษไปจนถึงปี ค.ศ. 1453 อันเป็นที่นครแห่งนี้ถูกโจมตีโดยกองทัพมุสลิมและสถาปนาจักรวรรดิอิสลามราชวงศ์ออตโตมานขึ้น และมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่อิสลามไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ทั้งทางตะวันออกและตะวันตก

ชั้นสูงที่สำคัญของญี่ปุ่นที่รับแบบแผนการเรียนรู้มาจากกระแสอารยธรรมจีนเป็นหลัก และมีการดำเนินการต่อเนื่องจนกระทั่งเข้าสู่ช่วงศตวรรษที่ 16

เรื่องราวของโรงเรียนแห่งนี้มีความสำคัญในฐานะของการริเริ่มการศึกษาระบบโรงเรียนที่เก่าแก่ที่สุดในสังคมญี่ปุ่น กล่าวคือมีการเชื่อกันว่าสถานศึกษาแห่งนี้มีการจัดการเรียนการสอนมาแล้วช้านาน สถานที่ตั้งของโรงเรียนนี้ คือ เมืองอะชิกะกะ ซึ่งอยู่ทางเหนือของกรุงโตเกียวไปประมาณ 70 กิโลเมตร อายุที่แน่นอนของสถานศึกษาแห่งนี้ไม่สามารถระบุได้แน่ชัด และมักเชื่อว่ามีมาช้านานตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 9 แล้ว และมีการบูรณะซ่อมแซมขึ้นในปี ค.ศ. 1432 โดยอุปราชาโชกุน ยูเอะซูกิ โนริซามะ (Shogun Uesugi Norizane) ผู้ที่ได้นำตำราเก่าแก่ (ดั้งเดิม) จากจีนมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าจากต้นฉบับจำนวนมาก ซึ่งตำราเหล่านี้ยังคงมีการเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีในปัจจุบัน นักเรียนที่มาเรียนอยู่ ณ ที่แห่งนี้มาจากทั่วดินแดนญี่ปุ่น โดยมุ่งมานะเรียนหลักปรัชญาคำสอนของขงจื้อ หลักการของอั้งจื๊อและการแพทย์จีน โดยจากการบันทึกของนักบุญฟรานซิส ซาเวียร์ มิสชันนารีของศาสนาโรมันคาทอลิกได้บันทึกไว้ในปี ค.ศ. 1549 ระบุว่าโรงเรียนแห่งนี้มีขนาดใหญ่และเป็นสถานศึกษาชั้นสูงที่มีชื่อเสียงที่สุดในดินแดนด้านตะวันออกของญี่ปุ่น และได้หยุดดำเนินการไปชั่วคราวในช่วงการบูรณะประเทศยุคเมจิ (Meiji Restoration) และมีการซ่อมแซมดำเนินการใหม่ในปัจจุบัน

อาคารเก่าแก่ของโรงเรียนอะชิกะกะที่ยังคงอนุรักษ์ไว้
และด้านขวาเป็นรูปสลักไม้ของโชกุนยูเอะซูกิ โนริซามะ ทำขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1535

1) ญี่ปุ่น กับ โลกตะวันตก

ชาวตะวันตกสำรวจโดยเฉพาะชาวโปรตุเกสและสเปนเดินทางค้าขายและสำรวจดินแดนส่วนต่าง ๆ ของโลกมาตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 16 และในช่วงต้นศตวรรษที่ 17 ดินแดนของเกาะญี่ปุ่นเริ่มเข้าสู่ยุคของการทำความรู้จักกับโลกตะวันตกที่เริ่มขยายอิทธิพลในดินแดนส่วนต่าง ๆ ของโลก พร้อมทั้งมีการเผยแพร่วัฒนธรรมและแบบแผนวัฒนธรรมของชาวตะวันตกเข้ามาสู่ดินแดนของเกาะญี่ปุ่น ทั้งโดยขบวนเรือค้าขายชาติโปรตุเกสและพวกมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่วัฒนธรรมคริสต์ศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะสงฆ์เยซุอิต (Jesuit Missionaries) ที่ได้เริ่มเข้ามาตั้งโรงเรียนขึ้นหลายแห่งในภูมิภาคเอเชีย มีการเข้ามาตั้งโรงเรียนและริเริ่มสอนศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมของชาวตะวันตกในโรงเรียนที่ตั้งขึ้นนี้ ควบคู่กับการสอนความรู้เฉพาะเกี่ยวกับวัฒนธรรมญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามอิทธิพลทางวัฒนธรรมของตะวันตกที่เผยแพร่เข้ามาในระบบโรงเรียนในยุคนี้ก็นำมาอยู่ในช่วงเวลาอันสั้น เพราะภายหลังจากการเปลี่ยนถ่ายรูปแบบการปกครองไปสู่ยุคใหม่ คือ ยุคเอโดะ (Edo Period, ค.ศ. 1603-1868)

ยุคเอโดะ หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **ยุคโตกูงาวะ** (Tokugawa Period) เป็นยุครวมชาติสร้างความมั่นคงเป็นหนึ่งเดียวของญี่ปุ่น ด้วยการสถาปนาระบบการปกครองแบบรวมศูนย์ภายใต้อำนาจของพวกกักรบ (ซามูไร) ที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ระบบโชกุน” อันเป็นช่วง 2 ศตวรรษครึ่งที่มีการวางรากฐานความมั่นคงและเข้มแข็งของสังคมญี่ปุ่น ที่มีการเติบโตทางการค้ากับภายนอกอย่างต่อเนื่อง ขณะที่มีการโดดเดี่ยวความสัมพันธ์กับต่างชาติเพื่อขจัดอิทธิพลทางศาสนาและการครอบงำทางการเมืองจากตะวันตก การดำเนินแบบแผนสังคมอย่างเคร่งครัด สร้างความสงบโดยการขจัดความขัดแย้งภายในประเทศ ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและฟื้นฟูหลักคำสอนขงจื๊อใหม่ (Neo-Confucianism) ให้เหมาะกับบริบทสังคมญี่ปุ่นในเวลานั้น⁵ ศูนย์กลางของอำนาจการปกครองในยุคนี้ย้ายมาอยู่ที่เมืองเอโดะ (ชื่อเดิมของนครโตเกียวปัจจุบัน)

แบบแผนการจัดการศึกษาในยุคโตกูงาวะเป็นการฟื้นฟูสำนักการศึกษาชั้นสูงที่มีการนำหลักคำสอนของขงจื๊อใหม่ (Neo-Confucianism) มาใช้เป็นแบบแผนในการจัดการศึกษาเริ่มต้นจากราชสำนักแห่งนครเอโดะ **สำนักยูชิมะ เซอิโดะ** (Yushima Seido) หรือแปลว่าตามตัวว่า “ศาลาผู้รู้แห่งเมืองยูชิมะ” ที่เริ่มจากฐานะของศาสนสถานและถูกใช้เป็นสถานศึกษาในปลายศตวรรษที่ 17 ที่กลายเป็นแบบแผนของโรงเรียนที่กระจายไปสู่ดินแดนต่างๆของญี่ปุ่นในเวลาต่อมา โดยอยู่ในความดูแลของผู้ตรวจการด้านการศึกษาดำเนินการของราชสำนักโชกุน ตำแหน่งดังกล่าวแต่งตั้งมาจากบัญชาขององค์จักรพรรดิที่เรียกว่า “Daigaku no gami” ซึ่งเป็นตำแหน่งอันมีเกียรติของผู้ควบคุมบริหารโรงเรียนชั้นสูงสำหรับฝึกฝนเหล่านางสผู้ภารกิจในระบบโชกุน ตำแหน่งดังกล่าว มีเทียบเท่าผู้มีอำนาจสูงสุดในการดูแลมหาวิทยาลัยของรัฐทั้งหมด

ประตูทางเข้าสำนักยูชิมะ ไชโดะ Yushima Seidō.

ในระยะเริ่มต้นของการเข้าสู่ยุคปกครองระบอบโชกุน ประชากรในดินแดนญี่ปุ่นยังมีการศึกษาจำนวนน้อย กล่าวคือมีประชากรที่มีความสามารถในการอ่านและการเขียนน้อยมาก ในเวลาสองศตวรรษครึ่งภายใต้ระบอบดังกล่าวพบว่าจำนวนประชากรของประเทศที่รู้หนังสือมีเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากหลายเท่า อันเป็นผลมาจากความพยายามของผู้ปกครองในการเพิ่มพูนความรู้ให้ประชากรสามัญชนคนส่วนใหญ่ ซึ่งการขยายฐานการศึกษาดังกล่าวดำเนินไปภายใต้นโยบายผู้ปกครองในการปลูกฝังอุดมการณ์อำนาจความดี (meritocracy ideology)⁶ การมีวินัย และการรักการทำงานเพื่อสร้างความมั่งคั่งที่จะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีขึ้น ถือเป็นการริเริ่มรากฐานความแข็งแกร่งและความมั่นคงจากภายในของสังคม ด้วยการวางรากฐานระบบการเรียนรู้และพัฒนาประชาชนซึ่งเป็นเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนาการทางสังคมญี่ปุ่นในช่วงรอยต่อจาก

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Edo_period (13 มิถุนายน 2561)

⁶ คำว่า Meritocracy มาจากรากศัพท์ภาษาละตินที่ผสมระหว่าง 2 คำ คือ merit + cracy (คุณงามความดี + อำนาจ)

สังคมศักดินาสู่สังคมยุคใหม่ของความทันสมัยที่ตามมาปรากฏให้เห็นในยุคการเปิดประเทศหลังการปรับ ขบวนการภายในของสังคมสู่ความพร้อมในการเผชิญต่อโลกภายนอกครั้งใหม่

กล่าวกันว่าสิ่งที่มีความน่าฉงนของชาวตะวันตกที่เคยเดินทางเข้าไปในญี่ปุ่นในช่วงปลายยุคโชกุน ที่ได้ไปพบว่าประชาชนระดับล่างของสังคมญี่ปุ่นเวลานั้นมีพื้นฐานการศึกษาที่ดี โดยมีการประมาณการว่า อัตราการรู้หนังสือของประชากรในช่วงเวลานั้นอยู่ในระดับสูง กล่าวคือ ประมาณร้อยละ 80 ของประชากร ชายเป็นผู้รู้หนังสือ (อ่านออก/เขียน) และประมาณร้อยละ 60-70 ของประชากรสตรีเป็นผู้รู้หนังสือแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรที่อาศัยอยู่ในแถบเมืองใหญ่ เช่น เอโดะ (โตเกียวปัจจุบัน) และโอซาก้า จะมี อัตราจำนวนประชากรที่รู้หนังสืออยู่ในระดับที่สูงกว่า ในเมืองอื่น ๆ ของประเทศในเวลานั้น

2) สตรี กับ การศึกษาในสังคมญี่ปุ่น

การศึกษาของสตรีในสังคมญี่ปุ่นกลายเป็นประเด็นหนึ่งในความสนใจของคนจำนวนมากไม่น้อย โดยเฉพาะ เจื่อนไซทั่วไปในสังคมเชิงจารีตที่หลักศาสนาจะเป็นตัวกำหนดจารีตและกลายเป็นอุปสรรคกีดกันโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ของสตรี ซึ่งพบโดยทั่วไปทั้งในสังคมในโลกตะวันตกและโลกตะวันออก สำหรับกรณีของ สังคมญี่ปุ่น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับฐานะและโอกาสทางการศึกษาเรียนรู้ของสตรีต้องย้อนไปเข้าใจสภาพ สังคมญี่ปุ่นในยุคกว่าพันปีก่อนนี้ กล่าวคือในยุคสมัยเฮอัน (ค.ศ. 794-1185) ที่โอกาสของสตรีในการศึกษา หาความรู้มิได้ถูกกีดกันเหมือนในสังคมอื่น หลักฐานสำคัญที่ยืนยันความจริงข้อนี้ คือ งานวรรณกรรมเลื่อง ชื่อของญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นในยุคนี้ คือวรรณกรรม “เรื่องเล่าของเก็นจิ” (The Tale of Genji)⁷ อันเป็นหนังสือ ที่แต่งขึ้นโดยสตรีสูงศักดิ์ที่ได้รับการศึกษาและผ่านการอบรมบ่มเพาะมาเป็นอย่างดีและเป็นแบบแผน คุณลักษณะของสตรีที่มีความสำคัญในการนำพาสังคมไม่น้อยกว่าผู้ชาย โดยนอกจากวรรณกรรมชิ้นนี้กันนั้น ยังมีงานวรรณกรรมที่แต่งโดยสตรีอีกหลายชิ้นที่เกิดขึ้นในยุคสมัยเฮอันนี้เช่นเดียวกัน

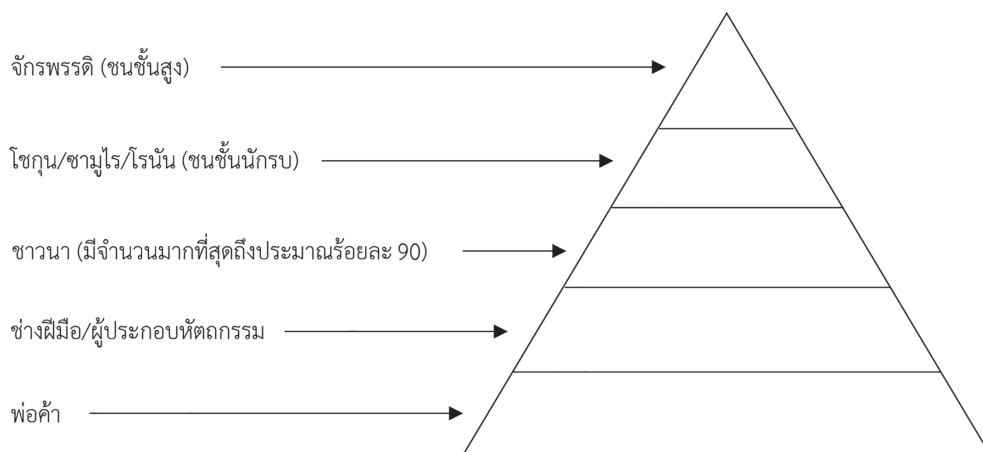

งานเขียนชิ้นนี้เป็นของสตรีในยุคนั้น นามว่า “มูราซากิ ชิกิบุ” (Murasaki Shikibu) มีชีวิตอยู่ในช่วง ปี ค.ศ. 973-1025 เธอเป็นนางข้าหลวงในราชสำนักราชวงศ์เฮอัน (หรือ เฮอันเคียว) ถือกันว่างานบันทึก ที่กลายเป็นนวนิยายที่เก่าแก่ที่สุดเรื่องหนึ่งของโลก เป็นการเล่าเกี่ยวกับชีวิตของตัวเธอในเรื่องนี้ คือ เก็นจิ ซึ่งเป็นผู้เขียนเรื่อง โดยเธอเป็นบุตรขององค์จักรพรรดิที่มีอาจขึ้นสืบราชวงศ์เพราะเหตุผลมาจากเชื้อสาย ราชวงศ์อื่น เรื่องราวในหนังสือเรื่องนี้เป็นการพูดถึงชีวิตในหลาย ๆ แง่มุมของเจ้าชายผู้นี้เป็นมุมมองต่อสิ่งที่ เขาประสบในชีวิต นักประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งเห็นว่างานชิ้นนี้มีคุณค่าในฐานะที่สะท้อนสภาพชีวิต ความคิด ค่านิยม และระบบคุณค่าของสังคมญี่ปุ่นในยุคศตวรรษที่ 10 ในขณะที่ส่วนหนึ่งเห็นว่าเรื่องราวที่เล่าใน หนังสือเรื่องเล่านี้เล่าจากประสบการณ์ที่ผู้เขียนประสบจริงและต้องการสะท้อนสื่อสารสิ่งเหล่านี้มาโดย อาศัยตัวละครที่ชื่อ “เก็นจิ” นั่นเอง

⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/The_Tale_of_Genji (กรกฎาคม ๑๐, ๒๕๖๐)

ในยุคเซนโกกุ (Sengoku Period, ค.ศ. 1467-1568) อันเป็นยุคของความระส่ำระสายอันเนื่องมาจากการรบพุ่งเพื่อแย่งชิงอำนาจระหว่างผู้ครองดินแดนแคว้นต่างๆ ในเวลานั้น ในยุคหลังนี้มีหลักฐานที่บ่งชี้ว่าสตรีนั้นจำเป็นต้องได้รับการศึกษา เพราะพวกเขาจะต้องแบกรับหน้าที่รับใช้ชาติในยามที่สามีประสบภัย/หรือถึงแก่ความตายจากสงคราม ขณะเดียวกันในหลักคำสอนของทั้งพุทธศาสนาและคำสอนของลัทธิชินโตก็มีได้กีดกันฐานะของผู้หญิงออกจากความรับผิดชอบต่อสังคม คำสอนทางศาสนาทั้งสองเน้นหลักการของความเท่าเทียม

สิ่งที่ต้องกล่าวถึงอีกอย่างหนึ่งเพื่อความเข้าใจสภาพสังคมของญี่ปุ่นในยุคศักดินาจากระยะต้นคือ ในช่วงศตวรรษที่ 12 ถึงช่วงปลายคือในช่วงศตวรรษที่ 17 ถึง 19 อันเป็นยุคที่ญี่ปุ่นอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองของโชกุน (หรือรัฐทหาร) นั้น มีการจัดแบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็น 5 ชนชั้นหลัก ๆ กล่าวคือ ชนชั้นสูงสุดคือจักรพรรดิซึ่งเป็นสมมติเทพเป็นประมุขแห่งรัฐและพวกพ้องเป็นกลุ่มชนชั้นที่อยู่ล่างสุด (ดังภาพ) เป็นยุคที่ผู้ปกครองในท้องถิ่น (ตระกูล/ครอบครัวของ ผู้ทรงอิทธิพล หรือพวกผู้นำเหล่านักรบ) ถ้วนเป็นพวกเจ้าที่ดินผู้มีอำนาจและอิทธิพลกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ โดยองค์จักรพรรดิที่อยู่ในส่วนกลาง และอยู่ในระดับยอดของสังคม มีฐานะเพียงเป็นผู้นำและประมุขเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น ไม่มีบทบาทความสำคัญในการการเมืองการปกครองมากเท่าใดนัก อำนาจการปกครองและการทหารอยู่ในมือพวกนักรบ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอำนาจที่สุดในสังคมยุคศักดินา ถัดลงมาก็คือชนชั้นชาวนาที่มีจำนวนมากที่สุดถึงร้อยละ 90 ในสังคมญี่ปุ่นโดยกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ส่วนต่างๆ ของประเทศ ถัดจากชนชั้นชาวนาคือพวกประกอบการค้า ข้าราชการและหัตถกรรม และพวกพ่อค้า ซึ่งถือเป็นชนชั้นในระดับล่างของสังคม

หมายเหตุบางประการเกี่ยวกับระบบชนชั้นในญี่ปุ่น:

ระบบชนชั้นของญี่ปุ่น หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า ระบบโชกุน (Shogunate System) เป็นเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมอีกประการหนึ่งที่เป็นระบบที่เอื้อในการสร้างความเป็นปึกแผ่นในการจัดการพลังทางสังคมที่ทำให้แคว้นต่างๆ ที่กระจายอยู่ตามเกาะใหญ่ ๆ มีความเป็นเอกภาพภายใต้อำนาจของศูนย์กลางคือ “องค์จักรพรรดิ” ระบบชนชั้นของญี่ปุ่นต่างกับระบบชนชั้นในจีน กล่าวคือ เป็นระบอบศักดินาที่เข้มงวดเคร่งครัด ไม่ยืดหยุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยของรัฐบาลโชกุนโทกูงาวะ (Tokugawa, ค.ศ. 1603-1867)

ที่มีศูนย์กลางอำนาจอยู่ในเมืองเอโดะ (ซึ่งเป็นชื่อเก่าของโตเกียวเมืองหลวงปัจจุบัน) ในระบบโชกุนในยุคนั้น จะประกอบด้วยชนชั้นนักรบหรือซามูไรอยู่บนสุดและมีอำนาจมากที่สุด ตามด้วยชนชั้นล่างคือชนชั้นชาวนา ช่างฝีมือ และพ่อค้า ความเข้มงวดและไร้ความยืดหยุ่นนี้ทำให้สังคมญี่ปุ่นมีลักษณะความขัดแย้งภายในสังคม สูงมาก โดยหลัก ๆ ก็คือความขัดแย้งระหว่างพวกซามูไรที่อยู่ในอำนาจและผู้อยู่ภายใต้ความสวามิภักดิ์ฝ่าย ตรงข้ามกลุ่มอำนาจนั้นที่ต้องการให้ฝ่ายของตนมีอำนาจและความยิ่งใหญ่เหนืออีกฝ่าย หรือมีอำนาจเหนือ ฝ่ายอื่น ๆ

ต่างกับระบบชนชั้นในสังคมจีนในยุคโบราณ ซึ่งจะแบ่งชนชั้นทางสังคมย่อยลงมาอีก โดย แบ่งออกเป็น 6 ชนกลุ่มชนชั้น ซึ่งมี 4 ชนชั้นแรกจัดเป็นชนชั้นสูง (noble classes) คือจักรพรรดิซึ่งเป็น ผู้ปกครองสูงสุดที่ได้รับอำนาจจากสวรรค์ ถัดมาคือบรรดาเชื้อพระวงศ์ พวกขุนนางคนสำคัญ และกลุ่ม สุดท้ายของชนชั้นสูงคือเหล่านักปราชญ์หรือพวกปัญญาชน ส่วน 2 ชนชั้นหลังถือเป็นชนชั้นล่าง คือ พวก สามัญชน (พ่อค้า ชาวนา) และพวกใช้แรงงานแบบทาส

ในช่วงปี ค.ศ. 1640 มีการออกคำสั่งให้คนต่างชาติออกจากดินแดนญี่ปุ่น อีกทั้งมีการห้ามเผยแพร่ คริสต์ศาสนา ชาวญี่ปุ่นถูกห้ามมิให้ติดต่อกับชาวต่างชาติ เป็นยุคที่ญี่ปุ่นปิดกั้นการติดต่อสื่อสารกับโลก ภายนอก แต่ยังคงมีการติดต่อเพื่อการค้าขายซึ่งกระทำภายใต้การควบคุมของอำนาจรัฐของระบอบโต กุภาวะ อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าการปิดประเทศเพื่อลดอิทธิพลทางความคิด ค่านิยม และวัฒนธรรมของ ต่างชาติถือเป็นระยะผ่านของการสร้างความเข้มแข็งจากภายในเพื่อการเตรียมตัวสังคมญี่ปุ่นในการสร้าง ฐานความมั่นคงทางสังคมที่เริ่มจากการยกระดับความรู้โดยการวางรากฐานการพัฒนาประชาชนส่วนใหญ่ ของประเทศให้สามารถอ่านออกเขียนได้ รวมทั้งมีความรู้พื้นฐานที่จะนำไปสู่การสร้างเกราะทางสังคมให้ เป็นปึกแผ่น เป็นพลเมืองที่มีวินัยและ มีความซื่อสัตย์ต่อสังคมและบ้านเมืองในเวลานั้น

ในช่วงการปกครองภายใต้ระบอบโตกุภาวะ บทบาทของพวกซามูไร(ทหาร) เปลี่ยนเปลี่ยนมาจากการเป็นนักรบมาสู่การเป็นนักบริหาร ซึ่งการเปลี่ยนบทบาทหน้าที่นี้จำเป็นต้องมีการเพิ่มขีดความรู้ความ สามารถเฉพาะบุคคลที่จะต้องได้รับการสร้างให้เป็นผู้มีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างคล่องจองกับภารกิจการเป็น ผู้บริหารหรือการเป็นนักปกครองบริหารกิจการแห่งรัฐในเวลานั้น การจัดการเรียนการสอนเพื่อปมเพาะ คนในสังคมเน้นการสร้างคนที่มีคุณธรรม การอ่านออกเขียนได้ และการศึกษายุทธศาสตร์ยุทธวิธีการต่อสู้ (หรือยุทธศาสตร์การรบ) ตำราคำสอนของขงจื้อโบราณ จะนำมาเป็นคำสอนหลัก ที่ใช้วิธีสอนโดยทั่วไป จะเน้นการฝึกอ่านและการบรรยายเรื่องราวเนื้อหาต่าง ๆ ส่วนวิชาคณิตศาสตร์และการเขียนอักษรภาพก็ มุ่งเน้นในกระบวนการเรียนการสอนเช่นเดียวกัน

ผู้ที่สนใจใฝ่ศึกษาจำนวนมาก คือ นักรบ (ซามูไร) ที่จะเข้าศึกษาตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในยุคนั้น โดยเจ้านายของซามูไรเหล่านี้ (ที่เรียกว่า “han” หรือ เจ้าผู้ครองแคว้น) จะเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและ สนับสนุนด้านการเงินเพื่อให้ผู้อยู่ภายใต้การสวามิภักดิ์นั้นมีความรู้และพัฒนาตนเองด้านสติปัญญาและ คุณธรรม กล่าวกันว่าในช่วงเริ่มต้นของยุคเมจิ (Meiji Restoration) ที่เริ่มต้นเมื่อปี ค.ศ. 1868 นั้น จาก จำนวนแคว้นที่มีอยู่ทั้งหมด 276 แคว้นนั้น มีการสร้างโรงเรียนเพื่อเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของยุวชน อยู่แล้วครอบคลุมจำนวนถึง 200 แคว้นแล้ว นอกจากนั้นก็ยังมีส่วนที่เปิดการเรียนการสอนโดยเอกชน (private academies) อยู่จำนวนหนึ่ง โดยสำนักเหล่านี้ จะมุ่งเน้นความเชี่ยวชาญความรู้เฉพาะทางเกี่ยว กับความเป็นญี่ปุ่น (Japanese subjects) หรือไม่ก็เป็นสถานศึกษาความรู้ของโลกตะวันตก เช่น การ แพทย์แบบตะวันตก การทหาร วิทยาศาสตร์ และด้านอาวุธยุทธภัณฑ์ (gunnery) เป็นต้น ซึ่งสถานศึกษา กลุ่มหลังนี้จะมีพวกซามูไรและสามัญชนทั่วไปจำนวนหนึ่งสนใจเข้ามาเรียนเพื่อหาความรู้ประกอบอาชีพ

3) การศึกษาญี่ปุ่น กับ การสร้างชาติในช่วงศตวรรษที่ 19

การศึกษาของประชาชนทั่วไปจัดขึ้นภายใต้การกำหนดทิศทางที่ชัดเจนในการสร้างคนเพื่อเป็นกำลังในการสร้างชาติ โดยทั่วไปจะเริ่มจากสร้างทักษะด้านการอ่าน การเขียน เรขาคณิต และเน้นการฝึกฝนทักษะการเขียนโดยอักษรญี่ปุ่น อักษรภาพที่พัฒนามาจากแบบแผนอักษรของจีนให้ง่ายขึ้นเหมาะสำหรับใช้ในสังคมญี่ปุ่น) รวมไปถึงทักษะการคิดคำนวณโดยใช้ลูกคิด (abacus) โดยการจัดการเรียนการสอนในวิชาเหล่านี้จะทำในโรงเรียนของวัดที่เรียกว่า “เทรโกย่า” (terakoya) ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ดำเนินการสอนตามแบบแผนการสอนทางพุทธศาสนาในยุคแรก ๆ เพียงแต่ในโรงเรียนของวัดดังกล่าวจะไม่เน้นการเรียนด้านศาสนาภายหลังปี ค.ศ. 1867 แม้ว่าจะยังคงใช้สถานที่ของวัดในการจัดการเรียนการสอนอยู่ก็ตาม กล่าวกันว่าในช่วงปลายของระบอบการปกครองของยุคโตกุกาวะ จะมีโรงเรียนในลักษณะนี้อยู่จำนวน 11,000 แห่งทั่วประเทศ และมีจำนวนนักเรียนโดยรวมอยู่ถึง 750,000 คน โรงเรียนเหล่านี้จะใช้เทคนิคการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมคือจะเน้นเรื่องการอ่านหนังสือตำราต่าง ๆ การท่องจำความรู้ที่สอนในโรงเรียน การคิดคำนวณด้วยลูกคิด และการฝึกฝนการเขียนอักษรทั้งแบบจีนและญี่ปุ่นซ้ำแล้วซ้ำเล่าเพื่อให้เกิดความชำนาญด้านการเขียน

หลังปี ค.ศ. 1868 ภายใต้การเริ่มเข้าสู่ยุคการนำประเทศระบอบใหม่กลายเป็นยุคของการสร้างความทันสมัยของสังคมญี่ปุ่นอย่างรวดเร็วต่อเนื่องจากรากฐานการพัฒนาที่วางไว้ในช่วงยุคก่อนนั้น คือ การเริ่มต้นยุคแห่งความทันสมัย หรือที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “ยุคเมจิ” (Meiji Period) ซึ่งเป็นยุคแห่งการฟื้นฟูและการสร้างชาติสู่ความทันสมัยเทียบเท่าอารยประเทศ ที่เริ่มวางแบบแผนของระบบการศึกษาของรัฐเพื่อให้เกิดความเจริญสู่ความเป็นมาตรฐานเทียบเท่าโลกตะวันตก เริ่มจากการจัดทำภารกิจที่เรียกว่า “ภารกิจอิwakura” (Iwakura Mission) ที่เป็นการส่งข้าราชการระดับสูงของประเทศไปศึกษาระบบการจัดการศึกษาของประเทศชั้นนำต่าง ๆ ในโลกตะวันตก ซึ่งเมื่อบุคคลทั้งหลายเหล่านี้กลับมาก็ได้นำเสนอแนวคิดสำคัญในการปรับปรุงระบบการศึกษาของญี่ปุ่น โดยเน้นย้ำความสำคัญในเรื่องของการกระจายอำนาจด้านการศึกษา การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นด้วยการมีคณะกรรมการโรงเรียนในท้องถิ่น รวมไปถึงการส่งเสริมให้ครูหรือบุคลากรการสอนมีความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) ในการสร้างสรรค์คุณประโยชน์ด้านการเรียนการสอนต่อสังคมส่วนรวมอย่างจริงจัง ซึ่งแนวคิดข้างต้นนี้นำมาซึ่งความยากลำบากในการดำเนินการให้ประสบผลได้ในทางปฏิบัติ แต่ภายหลังความพยายามและการลองผิดลองถูกอยู่ระยะหนึ่งก็นำไปถึงจุดของการก่อเกิดระบบการศึกษาแห่งชาติที่มั่นคงแข็งแกร่งได้ นำมาซึ่งการเพิ่มจำนวนการรับเด็กเข้าเรียนในกลุ่มปฐมวัยของประเทศที่เพิ่มจำนวนสูงขึ้นจากร้อยละ 40-50 ของเด็กในกลุ่มวัยเรียนของช่วงทศวรรษ 1870s เป็นจำนวนกว่าร้อยละ 90 ในปี ค.ศ. 1900 แม้ว่ากระแสการต่อต้านของสาธารณชนต่อค่าเล่าเรียนของเด็กจะมีอยู่อย่างมากก็ตาม ในช่วงเวลานั้น

ช่วงทศวรรษ 1890s ซึ่งเป็นช่วงที่กระแสการปลูกเร้าการสร้างชาติสู่ความทันสมัยแบบตะวันตกมีความเข้มข้นอย่างมากในสังคมญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับอิทธิพลความคิด การพัฒนาการศึกษาตามแบบแผนอเมริกัน อย่างไรก็ตามความคิดกระแสคิดจารีตนิยมที่จะคงไว้ซึ่งแบบแผนเอกลักษณ์เดิมไว้ก็มีพัฒนาการควบคู่กันไปกับกระแสของความเป็นสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน กระแสหลังนี้เน้นย้ำความสำคัญของหลักคำสอนขงจื้อที่เน้นเรื่องของธรรมาภิบาลจัดลำดับขั้นทางสังคมในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์จากแต่ละสถานภาพ ควบคู่กับการมุ่งเน้นให้ปัจเจกบุคคลมุ่งฝึกฝนเรียนรู้และเพิ่มพูนความมีศีลธรรมในการรับใช้ชาติบ้านเมือง ความคิดในการผสมผสานความเป็นสมัยใหม่และรากฐานคุณธรรมแบบเดิมในสังคมญี่ปุ่นได้รับการตอกย้ำในหลักการสำคัญของคำประกาศเจตนาที่เป็นหัวใจทางกฎหมายสำคัญในการจัดการศึกษาของประเทศในปี ค.ศ. 1890 ที่จะต้องผลักดันนโยบายที่มีการรวมศูนย์ควบคุมภายใต้อำนาจ

รัฐบาล ในการดูแลการจัดการศึกษาของประเทศ อันเป็นหลักการที่เป็นแนวในการจัดการศึกษาของญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2

4) ญี่ปุ่น กับ ก้าวเข้าสู่การเป็นมหาอำนาจในเอเชีย-แปซิฟิก

ในช่วงต้นของศตวรรษที่ 20 การจัดการศึกษาในระดับต้น (ประถมศึกษา) จะเป็นการจัดการศึกษาที่เสมอภาคสำหรับเยาวชนทั่วทั้งประเทศ มีความเท่าเทียมและจัดให้อย่างทั่วถึง เมื่อขึ้นสู่ระดับสูงขึ้น คือ การศึกษาในระดับกลางและระดับสูง เส้นทางการศึกษาของเยาวชนจะมีหลากหลายเส้นทางการศึกษา (multitracked) และจะเป็นเส้นทางเรียนที่มีกระบวนการคัดเลือกอย่างเข้มข้นขึ้นและจะเป็นการศึกษาไปสู่การคัดสรรคนไปสู่คณะระดับยอด (elitist) ส่วนการศึกษาในระดับวิทยาลัยนั้นก็ยังอยู่มีอยู่อย่างจำกัดที่จะเป็นช่องทางในการคัดสรรผู้ที่เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยหลวง (Imperial universities)⁸ ซึ่งมีอยู่เพียงไม่กี่แห่งในช่วงเวลานั้น เป็นช่วงที่อิทธิพลของระบบเยอรมันในการจัดการศึกษาขั้นนี้มีอยู่อย่างมาก มีมหาวิทยาลัยหลวงแค่ 3 แห่งเท่านั้นที่รับผู้เรียนที่เป็นสตรีเข้าศึกษา ในขณะที่มีวิทยาลัยจำนวนมากที่เป็นวิทยาลัยที่ตั้งขึ้นสำหรับผู้เรียนที่เป็นสตรี⁹ ซึ่งมีบางแห่งที่มีชื่อเสียงโดดเด่นในสังคมญี่ปุ่นเวลานั้น แต่โดยทั่วไปแล้วโอกาสของสตรีในการศึกษาขั้นสูงในสังคมญี่ปุ่นยังถือว่ายังคงมีน้อยในช่วงเวลานั้น นอกจากนี้มหาวิทยาลัยหลวงที่ตั้งขึ้นภายใต้การดูแลของรัฐแล้ว ยังมีมหาวิทยาลัยที่ดำเนินการโดยองค์กรนอกภาครัฐ กล่าวคือ มีมหาวิทยาลัยจำนวนหนึ่งที่ตั้งขึ้นภายใต้คณะมิชชันนารีฝ่ายคริสต์เตียนที่กลายเป็นฝ่ายที่มีบทบาทสำคัญในการขยายโอกาสด้านการศึกษาสำหรับสตรีในสังคมญี่ปุ่นในช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายโอกาสด้านการศึกษาในระดับกลางและในระดับสูง

ช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 20 ญี่ปุ่นก้าวเข้าสู่กระแสความขัดแย้งโลกและร่วมมือกับฝ่ายอักษะนำโดยเยอรมนีก่อสงครามเข้าควบคุมดินแดนรัฐต่าง ๆ ในด้านเอเชียบูรพาจนกระทั่งพบกับความล้มเหลวและเป็นผ่านพ่ายแพ้สงคราม ประเทศได้รับความบอบช้ำทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ภายหลังสงครามสิ้นสุดในปี ค.ศ. 1945 ระบบการศึกษาญี่ปุ่นได้รับผลกระทบและเกิดความเสียหาย เกิดกระแสความคิดที่นำมาซึ่งการลดคุณค่าของแนวคิดการศึกษาในช่วงก่อนสงครามที่มุ่งสร้างหลักคิดขัตตินิยมอย่างมาก อันส่งผลให้เกิดความผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงตามมาจากการก่อสงครามขยายอำนาจ และในขณะนี้เองที่กระแสอิทธิพลความคิดทางการศึกษาจากภายนอก (โลกตะวันตก) เริ่มได้รับการยอมรับและนำมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในประเทศอีกครั้งหนึ่ง

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นตกอยู่ในฐานะประเทศผู้แพ้สงครามและต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขต่างของฝ่ายพันธมิตรที่นำโดยสหรัฐอเมริกาในการเข้าไปดูแลและฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจและสังคมภายหลังความบอบช้ำจากสงคราม ในด้านการศึกษาได้มีการจัดตั้งภารกิจด้านการศึกษาของสหรัฐอเมริกา (United States Education Mission) ขึ้นในปี ค.ศ. 1946 เพื่อดำเนินการพัฒนาฟื้นฟูการศึกษาของประเทศอีกครั้งหนึ่งโดยเน้นการนำแบบแผนการศึกษาอเมริกันมาใช้ในการจัดทำแผนการศึกษาสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ หลายประการภายใต้แนวทางการสร้างประชาธิปไตยทางการศึกษาของญี่ปุ่น (Democratizing Japanese education)

เริ่มจากการปรับโครงสร้างของช่วงชั้นการเรียนออกเป็น 3 ช่วง แบบ 6-3-3 กล่าวคือ การเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 6 ปี ระดับมัธยมต้น 3 ปี และระดับมัธยมปลาย 3 ปี รวมทั้งการขยายการศึกษาภาคบังคับให้เป็น 9 ปี มีการปรับเปลี่ยนระบบการเรียนชั้นมัธยมปลายจากแบบเดิมเป็นระบบการเรียนที่

⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Imperial_Universities (July8, 2018)

⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_current_and_historical_women%27s_universities_and_colleges_in_Japan (July8, 2018)

ครอบคลุมมากขึ้น โดยมีการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรและตำราที่ใช้ในการเรียนระดับนี้ ยกเลิกหลักสูตรที่มุ่งเน้นในเรื่องการปลูกฝังความคิดและสำนึกชาตินิยมที่เสี่ยงสู่การสร้างความคลั่งชาติ และแทนที่หลักสูตรเหล่านี้ด้วยการศึกษาเกี่ยวกับสังคม (social studies) นอกจากนั้นยังมีสร้างกลไกการมีส่วนร่วมทางการศึกษาในระดับท้องถิ่นในรูปของการเลือกตั้งคณะกรรมการโรงเรียน (School Board) และการก่อตั้งสหภาพบุคลากรการสอน (Teachers Unions) ขึ้น ส่วนการศึกษาในขั้นสูงหรืออุดมศึกษานั้น มีการยกเลิกการจัดการศึกษาระดับในเพื่อสร้างคนมีความรู้ชั้นสูงเพียงกลุ่มน้อยนิด แต่มีการขยายจำนวนสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพิ่มมากขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเข้าถึงการศึกษาระดับนี้ได้ทั่วถึงขึ้น การขยายดังกล่าวลุล่วงสำเร็จได้ด้วยการยกระดับสถานศึกษาที่เดิมเป็นวิทยาลัย สถาบันด้านเทคนิค โรงเรียนฝึกหัดครู รวมถึงโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีความก้าวหน้าในการดำเนินการทางการศึกษาขึ้นสู่การพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัย

สู่ช่วงทศวรรษ 1960s เศรษฐกิจญี่ปุ่นภายหลังความบอบช้ำจากภาวะสงครามเริ่มฟื้นตัวด้วยการเร่งรัดการเติบโตทางเศรษฐกิจช่วงนี้ ทำให้เกิดความต้อการใหม่ๆ ในการขยายการศึกษาในระดับอุดมศึกษามีมากขึ้น ความคาดหวังในการยกระดับคุณภาพของการศึกษาระดับนี้มีมากขึ้น ขณะเดียวกันมูลค่าในการลงทุนสำหรับการศึกษาระดับนี้ก็ยิ่งสูงขึ้นตามมา ขณะเดียวกันบรรยากาศการศึกษาในสถานศึกษาที่มีลักษณะความเป็นเสรีนิยมที่สูงขึ้น ทำให้เกิดกระแสความวุ่นวายทางสังคมมหาวิทยาลัย มีการต่อต้านระบบการเรียนการสอน การเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มนักศึกษาที่มีความคิดเห็นต่างกัน ความไม่พอใจบรรยากาศวิชาการ เกิดความรุนแรงและการลุกฮือต่อต้านนโยบายรัฐ เช่น เกิดขบวนการต่อต้านสงครามเวียดนาม และความไม่พอใจอื่นๆ ของคนหนุ่มสาว

ในปี ค.ศ. 1969 รัฐบาลญี่ปุ่นออกกฎหมายควบคุมมหาวิทยาลัย และช่วงต้นทศวรรษ 1970s รัฐบาลเริ่มดำเนินนโยบายปฏิรูปการศึกษาด้วยการออกกฎหมายควบคุมการก่อตั้งมหาวิทยาลัยใหม่ ๆ ออกกฎหมายดูแลรายได้บุคลากรครู และการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนในสถานศึกษาของรัฐ ขณะเดียวกันรัฐเริ่มออกกฎหมายสนับสนุนให้ความช่วยเหลือต่อสถาบันการศึกษาเอกชน รวมทั้งมีการจัดให้มีการสร้างมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยการให้มีการสอบคัดเลือกเข้าเรียนมหาวิทยาลัยรัฐทั่วระดับประเทศขึ้น ขณะเดียวกันที่ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ เริ่มมีความไม่ลงตัวและความเห็นต่างระหว่างรัฐบาลและกลุ่มองค์กรของบุคลากรครูที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในสังคมญี่ปุ่นจะเกิดขึ้นจำนวนหลายครั้งตั้งแต่ปี ค.ศ. 1868 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าสู่ยุคของความสับสนอลหม่านในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ช่วงเวลาหลังปี ค.ศ. 1945 ที่สงครามสิ้นสุดลง การศึกษาของญี่ปุ่นก็ยืนเป็นเสาหลักของการปลูกฝังความคิด ปัญญาและวัฒนธรรมที่ชาติบ้านเมืองตั้งความหวังและเอาใจจริงเอาใจที่จะทำให้การศึกษาเป็นปัจจัยของการพัฒนาคนที่พร้อมด้วยคุณสมบัติสู่บูรณาการในการสร้างชาติ รากฐานปรัชญาการศึกษาที่มุ่งเน้นสร้างคนที่พร้อมด้วยพลังความดี (meritocratic legacy) ที่เป็นแบบแผนคุณธรรมที่ปลูกฝังมาตั้งแต่ยุคเมจิยังมีการฝังแน่นอยู่ในรากฐานปรัชญาการจัดการศึกษาอย่าง มิเสื่อมถอยด้วยระบบการศึกษาที่มีโครงสร้างลักษณะที่รวมศูนย์เพื่อสร้างประสิทธิภาพ โดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ความสำเร็จในการพัฒนาการศึกษาเพื่อการเรียนรู้และประยุกต์ความคิดและวิธีการของต่างชาติ (โดยเฉพาะโลกตะวันตก) ให้เข้ากับจารีตแบบแผนวัฒนธรรมความเป็นญี่ปุ่นเพื่อปรับปรุงให้เกิดระบบการศึกษาที่ดีกว่าอย่างต่อเนื่อง

5) การฟื้นฟูสร้างชาติช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ 20

มองโดยภาพรวม การจัดการศึกษาของญี่ปุ่นในช่วงผ่านความยากลำบากทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็สามารถทำให้ประเทศกลับมาฟื้นฟูสังคมกลับสู่ความปกติสุขนำความ

เจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงเทียบเท่าประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมก้าวหน้าอีกครั้งหนึ่งได้ในเวลาไม่กี่ทศวรรษ อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางพัฒนาการของระบบการศึกษาจากอดีตจนปัจจุบันนั้น ก็ยังมีเงื่อนไขข้อจำกัดและปัญหาต่าง ๆ อยู่เช่นกัน เช่น ปัญหาเรื่องของความเข้มงวดในกฎเกณฑ์ข้อบังคับ (rigidity) การยึดถือกรอบข้อกำหนดที่เคร่งครัด (excessive uniformity) การขาดทางเลือกใหม่ๆ (lack of choices) ผลลัพธ์ที่ไม่พึงประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงระบบการสอบเข้ามหาวิทยาลัย การเน้นในเรื่องการนำระบบข้อมูลประจำตัวในช่วงการศึกษาในระบบมาแทนที่การดูประวัติบุคคลสู่การคัดสรรต่าง ๆ เป็นต้น บ้างก็เชื่อ “การศึกษา” (ที่ประกอบด้วยชุดของความคาดหวังในผลสัมฤทธิ์) ในตัวของมันเองนั้นแหละที่เป็นตัวสร้างปัญหาสังคม เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ การพัฒนาพฤติกรรม และการปรับตัวให้นักเรียนสามารถอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข นอกจากนั้นความคาดหวังอีกประการหนึ่งว่าการจัดการศึกษาของประเทศจะต้องมุ่งตอบสนองต่อความท้าทายของความเป็นสากลท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในช่วงศตวรรษที่ 21 ด้วยเช่นกัน

ความยืดหยุ่น (flexibility) การสร้างสรรค์ (creativity) ความเป็นสากล (internationalization) ความเป็นปัจเจกบุคคล (individuality) และความหลากหลาย (diversity) กลายเป็นคำหลัก ๆ ของการส่องภาพลักษณ์ทางการศึกษาของญี่ปุ่นที่จะต้องพัฒนาภายใต้กรอบของการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในช่วงทศวรรษ 1980s และในความจริงแล้วกระแสความคาดหวังข้างต้นนี้เริ่มเกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษ 1970s ซึ่งด้านหนึ่งสิ่งนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่เสียทีเดียว เพราะแนวคิดเรื่องการศึกษาในฐานะปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นเริ่มมีความชัดเจนมาก่อนหน้านั้นแล้วในยุคที่ญี่ปุ่นเริ่มเปิดตัวเองต่อโลกตะวันตกในช่วงศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งการที่ชาติตะวันตกเข้ามามีบทบาทในการจัดการฟื้นฟูสังคมญี่ปุ่นในช่วงหลังสงคราม ที่อิทธิพลทางความคิดและแนวทางการจัดการศึกษาตามแบบแผนตะวันตกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่ผสมผสานกับรากฐานวัฒนธรรมแบบญี่ปุ่นในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชากรเป็นทุนทางสังคมของประเทศ

นายยาชิโร นากาโซเนะ (Yasuhiro Nakasone) นายกรัฐมนตรีผู้ดำรงตำแหน่งในช่วงปี ค.ศ. 1982-1987 ได้ตั้งสภาการปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติ (National Council on Educational Reform) ขึ้นในปี 1984 ให้เป็นกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาการศึกษาของญี่ปุ่นเพื่อตอบสนองความท้าทายและความจำเป็นในการพัฒนาการศึกษาของประเทศให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลกในช่วงศตวรรษที่ 21 ที่จะเริ่มขึ้นอีกแค่กว่าทศวรรษหลังจากนั้น ในเอกสารของสภาดังกล่าวของปี ค.ศ. 1985 และปี ค.ศ. 1987 ได้ระบุถึงจุดเน้นสำคัญที่การศึกษาจะต้องตอบสนองต่อการสร้างความเป็นสากลของการศึกษา การสร้างความทันสมัยด้านเทคโนโลยีข่าวสาร (information technologies) บทบาทของสื่อเพื่อสร้างเสริมสมรรถนะด้านการศึกษาและการเรียนรู้ที่ตอบสนองทั้งคนจำนวนมากและตอบสนองความสนใจของปัจเจกบุคคล รวมไปถึงความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีพ (lifelong learning) ที่ควรมีบทบาทสำคัญในการก่อให้เกิดการปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ไม่หยุดนิ่ง

แนวทางการเน้นเพื่อการปฏิรูปการศึกษาที่สภาฯ นี้ ได้ชี้เป็นข้อเสนอแนะเพื่อการพิจารณา มีอยู่ 8 ประการสำหรับการไปใช้เป็นกรอบความคิดในการออกแบบการศึกษาในช่วงศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย: 1) การวางระบบการศึกษาที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและลดความสำคัญของการพิจารณาโอกาสจากภูมิหลังการศึกษาของปัจเจกบุคคล; 2) ปรับปรุงและสร้างความหลากหลายของการศึกษาระดับอุดมศึกษา; 3) เพิ่มสมรรถนะและสร้างความหลากหลายของการศึกษาระดับประถมและมัธยมศึกษา; 4) ปรับปรุงคุณภาพของครู; 5) การปรับตัวสู่ความเป็นนานาชาติ; 6) การปรับตัวสู่ยุคสังคมข่าวสาร; 7) การดำเนินการดูแลตรวจสอบการบริหารการศึกษา และ 8) การดูแลตรวจสอบด้านงบประมาณเพื่อการศึกษา

เมื่อกล่าวโดยรวมประเด็นต่าง ๆ ข้างต้นนี้สะท้อนความสำคัญทั้งด้านของการศึกษาและความเกี่ยวพันด้านสังคมที่การศึกษาจะต้องตอบสนองความคาดหวังตามข้อเสนอของแผนการปฏิรูป ในแง่หนึ่งเป็นการเน้นย้ำว่าการจัดการศึกษาต้องไม่แยกออกจากบริบทของปัญหาและความต้องการของสังคม ซึ่งแม้ในช่วงที่มีการอภิปรายนำเสนอแนวคิดและทิศทางการปรับปรุงระบบการศึกษาชาติตามข้อเสนอทั้ง 8 ประเด็นนี้ อย่างต่อเนื่องในแวดวงกว้าง รัฐบาลเองก็มีได้นิ่งนอนใจในการริเริ่มดำเนินการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในหลายส่วนใหญ่ที่สภาการปฏิรูปการศึกษาชาติได้นำเสนอไว้กับรัฐบาล กระบวนการปฏิรูปก็ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องในช่วงทศวรรษ 1980s โดยที่ร่องรอยของการดำเนินการทางการศึกษาในปัจจุบันนี้สามารถทำความเข้าใจย้อนหลังกลับไปในช่วงเวลาของความตื่นตัวในการปฏิรูปในช่วงก่อนหน้านี้

6) พัฒนาการการศึกษาในยุคการสร้างชาติสู่ความทันสมัย

ตามที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้วว่าช่วงก่อนปี ค.ศ. 1868 นั้น สภาพสังคมญี่ปุ่นแบ่งเป็นแคว้นศักดินา หรือ “feudal provinces” ซึ่งมีอยู่เกือบ 300 แคว้น แต่ละแคว้นมีเจ้าเหนือหัวปกครอง โดยที่ทุกๆ แคว้นต่างมีภาษาเขียนหนึ่งเดียวที่ใช้ร่วมกัน ญี่ปุ่นพัฒนาการศึกษาระบบโรงเรียนหลังยุโรปประมาณหนึ่งศตวรรษ โดยเริ่มจากการฟื้นฟูการศึกษาในยุคสมัยเมจิ (ค.ศ. 1868-1912) จัดเป็นยุคสมัยแห่งการปฏิรูปครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ซึ่งถือเป็นระยะรอยต่อสำคัญในการเชื่อมต่อผสมผสานระหว่างความเป็นญี่ปุ่นแบบดั้งเดิมกับความเป็นญี่ปุ่นแบบสมัยใหม่ ภายหลังการขึ้นครองราชย์ของเจ้าชายมัตสึอิโตะ ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1867 ขณะที่พระองค์พระชนมายุได้ 15 พรรษา ขึ้นเป็นจักรพรรดิองค์ที่ 122 ของญี่ปุ่น โดยที่การปฏิรูปในยุคของจักรพรรดิพระองค์นี้ เกิดขึ้นภายหลังการขึ้นครองราชย์ได้ 3 ปี คือ ในวันที่ 3 มกราคม ค.ศ. 1868 ควบคู่กับการก่อตั้งรัฐบาลชุดใหม่ภายหลังการล้มของรัฐบาลโชกุนโตกูงาวะในช่วงฤดูร้อนของปีนั้น ยุคใหม่แห่งการปฏิรูปเริ่มของที่เรียกว่ายุค “Meiji” ซึ่งแปลว่า “กฎเกณฑ์อันเป็นแสงสว่าง” ได้ประกาศออกมาโดยมุ่งสร้างหลักการใหม่ในการบริการกิจการแผ่นดินด้วยหลักศีลธรรมและความทันสมัย เพื่อให้รัฐบาลชุดใหม่ที่นำพาการปฏิรูปนี้ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย หลักการแห่งการปฏิรูปที่ประกาศมีอยู่ 5 ประการหลัก คือ:

- การจัดตั้งรัฐสภาที่เปิดกว้าง (Deliberative Assemblies)
- การให้ทุกคนชั้นของสังคมญี่ปุ่นมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อกิจการแห่งรัฐ
- การวางระบบกฎหมายให้มีความศักดิ์สิทธิ์ในการบังคับใช้ (sumptuary laws) และการวางข้อกำหนดทางชนชั้นที่เคร่งครัดเกี่ยวกับการจ้างงาน
- การใช้กฎหมายอันเป็นกฎธรรมชาติที่เที่ยงธรรมมาแทนที่ธรรมเนียมปฏิบัติทางการบริหารราชการที่ชั่วร้าย (evil customs)
- การแสวงหาความรู้หลากหลายทางสากลเพื่อสร้างความเข้มแข็งของรากฐานกฎเกณฑ์รัฐที่ใช้ปกครองประเทศได้

ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติการศึกษาพื้นฐาน ซึ่งประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1872 อันเป็นพระราชบัญญัติที่สร้างขึ้นจากแรงบันดาลใจ (inspirations) และแบบแผน (model) ของการพัฒนาการศึกษาในยุโรปและอเมริกา อันเป็นการพัฒนาที่เน้นการผสมผสานระหว่าง “มรดกทางการศึกษาที่มีการสั่งสมมาในสังคมญี่ปุ่นในช่วงก่อนสมัยโทกูงาวะ (1603-1867)” กับ “อิทธิพลของ อารยธรรมตะวันตก” เข้าด้วยกัน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ก็คือเป็นการ “รับเอาศาสตร์ ความรู้ และเทคนิคของตะวันตก ด้วยการผนวกเข้ากับวิถีแห่งวัฒนธรรมและจิตวิญญาณแบบญี่ปุ่น”

การฟื้นฟูข้างต้น เน้นการขยายฐานการศึกษาไปสู่ประชาชนทั่วไป โดยมีการก่อตั้งโรงเรียนระดับประถมศึกษาขึ้นจำนวนกว่า 53,000 แห่ง (สำหรับนักเรียนระหว่างอายุ 6-14 ปี) ทั่วประเทศ รวมทั้ง

โรงเรียนมัธยมและมหาวิทยาลัยขึ้นจำนวน 256 และ 8 แห่งตามลำดับ การพัฒนาการศึกษาให้ประชากร รู้หนังสือถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างชาติ การขยายฐานของโอกาสทางการศึกษาในแนวราบไปสู่คน ส่วนใหญ่ของประเทศจึงได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจังจากรัฐ และผลจากการกระทำดังกล่าวทำให้ญี่ปุ่น สามารถขยายอัตราการเข้าเรียนของเยาวชนได้เท่าเทียมกับประเทศอังกฤษในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับกลาง

จากสถิติในปี ค.ศ. 1914 ซึ่งเป็นปีเริ่มต้นของสงครามโลกครั้งที่ 1 ระบุว่า 20% ของเยาวชนญี่ปุ่น อยู่ในสถานศึกษามัธยมศึกษาระดับต้นและปลายแล้ว ซึ่งเป็นตัวเลขที่เท่ากับจำนวนเยาวชนในวัยเดียวกัน นี้ของประเทศอังกฤษ (ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 1.5 ของเยาวชนไทยอยู่ในสถานศึกษาระดับนี้ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันนี้) ช่วงปฏิรูปนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นส่งนักศึกษาไปศึกษาในต่าง ๆ ประเทศเพื่อนำความรู้หลากหลายจาก ที่ต่าง ๆ มาพัฒนาประเทศอันเป็นการตอบสนองนโยบายการปฏิรูป อันเป็นกระแสความตื่นตัวของสังคม ในยุคนั้น ไม่ว่าจะเป็นประเทศต่าง ๆ ในยุโรป อเมริกา หรือในประเทศแถบในเอเชีย รัฐบาลญี่ปุ่นส่งเสริม ให้มีการแปลตำราทางวิชาการเป็นภาษาญี่ปุ่น โดยตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจเพื่อการแปลเอกสารและตำรา ต่างประเทศจำนวนมาก เพื่อให้คนญี่ปุ่นได้ศึกษาตำราเหล่านี้โดยตรงจากภาษาของตนเอง นี่เป็นหนึ่งใน หลายๆเคล็ดลับในการสร้างชาติซึ่งได้นำพาญี่ปุ่นเข้าสู่การเป็นประเทศพัฒนาและการสร้างความเข้มแข็ง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม รวมทั้งทางด้านการทหาร

จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่หลังจากนั้นอีกกว่าสองทศวรรษ ญี่ปุ่นนำตนเองเข้าสู่กระแสความขัดแย้งโลก ด้วยการสร้างอิทธิพลทางทหารเหนือดินแดนบูรพาด้วยการเผชิญหน้าทำสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่ง แม้พบกับความล้มเหลวและวิกฤติทางสังคม/เศรษฐกิจ เนื่องจากต้องตกอยู่ในสภาพของประเทศผู้แพ้สงคราม ในช่วงปลายทศวรรษ 1940 แต่ญี่ปุ่นก็สามารถฟื้นฟูชาติขึ้นมาได้อย่างรวดเร็วในช่วงไม่ถึงสองทศวรรษหลังจากนั้น เนื่องจากการลงทุนของรัฐเพื่อการพัฒนาคุณภาพประชากรของประเทศได้มีการให้ความสำคัญ และมีการปฏิบัติกรอย่างเห็นผล แม้ประเทศจะ บอบช้ำ แต่ประชาชนยังคงอยู่เพื่อกอบกู้สถานการณ์ของประเทศในลำดับต่อมา

สรุป

“การศึกษา” เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพของประชากร อันถือเป็นเงื่อนไขชี้ขาดที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในการสร้างชาติของญี่ปุ่น ความสำเร็จในการสร้างชาติไปสู่ มหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมประเทศแรกของเอเชียในช่วงต้นศตวรรษ ที่ 20 เป็นต้นมา มีที่มาที่ไปอยู่เบื้องหลังความสำเร็จนั้น โดยหนึ่งในปัจจัยสำคัญของความสำเร็จดังกล่าว ก็ คือ การศึกษาตามแบบฉบับของญี่ปุ่นนั้นอยู่เบื้องหลังการสร้างคนเพื่อสร้างชาติ ด้วยการ “ยืมศาสตร์และ วิทยาการจากโลกตะวันตกเพื่อสู้กับตะวันตก” โดยที่จากช่วงทศวรรษ 1960 ที่ญี่ปุ่นได้ชื่อว่าเป็น “นักลอก เลียนแบบ” (imitator) ตัวฉกาจแห่งโลกของประดิษฐกรรมอุตสาหกรรม ทว่าเป็นเวลา 2 - 3 ทศวรรษหลังจากนั้น จากนักเลียนแบบ ญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงตัวเองสู่การเป็น “ผู้ประดิษฐ์” (inventor) นำพาสังคมและ เศรษฐกิจสู่ในโลอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีทัดเทียมกับบรรดาชาติพัฒนาตะวันตกอื่น ๆ กล่าวคือ จาก ประเทศที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวเพียงประมาณ 100 ดอลลาร์ต่อปี ในช่วงปีต้นทศวรรษ 1960 เป็น เกือบ 30,000 ดอลลาร์ในอีกสามทศวรรษหลังจากนั้น การพัฒนาการศึกษาเพื่อให้ประชากรส่วนใหญ่ใน ประเทศได้รู้เรียนเขียนอ่าน ทำให้อัตราการรู้หนังสือของประเทศอยู่ในระดับร้อยละ 100% ของจำนวน ประชากรในประเทศในปัจจุบัน

ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการผสมผสานจารีต 2 กระแส คือ การผสมผสานกระแสความเป็นสมัยใหม่กับกระแสจารีตแบบแผนเดิมของตนเองอย่างผสมกลืนในการพัฒนาประชากรและ จิตวิญญาณแบบญี่ปุ่น การสร้างความเข้มแข็งภายในด้วยการกระจายการศึกษาช่วงปิดประเทศ และเฝ้าติดตามศึกษาหาความรู้ในวิทยาการ เทคโนโลยี รวมถึงความรู้การบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ได้ถูกนำมาใช้ในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรและการทำงานแบบญี่ปุ่น สร้างความพร้อมในการเปิดประเทศสู่กระแสการพัฒนาของโลกในระยะกว่าศตวรรษที่ผ่านมา

บรรณานุกรม

- Keiko Omoto and Francis MACQUIN. (1990). *Editions Découvertes Gallimard*, France : Paris.
- Mark Cartwright. (2017). “Prince Shotoku,” *ANCIENT HISTORY*. 8(2017). n.d. Retrieved February 20, 2019, from https://ancient.eu/Prince_Shotoku
- Tokugawa shogunate*, Japan. n.d. Retrieved June 13, 2018, from https://en.wikipedia.org/wiki/Edo_period
- The Tale of Genji*, Japan. n.d. Retrieved July 10, 2018, from https://en.wikipedia.org/wiki/The_Tale_of_Genji
- Imperial Universities*, Japan. n.d. Retrieved July 8, 2018, from https://en.wikipedia.org/wiki/Imperial_Universities
- List of current and historical women’s universities and colleges in Japan*, Japan. n.d. Retrieved July 8, 2018, from [https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_current_and_historical_women %27s_universities _and_colleges_in_Japan](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_current_and_historical_women%27s_universities_and_colleges_in_Japan)
- Higher education in Japan*, Japan. n.d. Retrieved July 10, 2018, from https://en.wikipedia.org/wiki/Higher_education_in_Japan